

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Evolution in the Concept of Ruling; Transition from Traditional to Modern Electronic Governance

Firoozeh Ahmadi ¹, Ali Mashhadi ^{2*}, Faramarz Atrian ³

Received:

02 May 2021

Revised:

02 Jun 2021

Accepted:

11 Jun 2021

Available Online:

01 Jul 2021

Abstract

Background and Aim: The social evolution and advancement in information technology not only has brought about many changes in human life but also has affected the traditional concept of government through creating new opportunities for civic-political participation in contemporary societies. Considering the importance of this issue and the necessity of forming an electronic-government to govern the contemporary information-oriented society, an evolution has taken place from traditional ruling to modern e-government. The present paper aims to examine this transition.

Materials and Methods: A descriptive-analytical method was used to carry out this theoretical research. In addition, data was drawn from documents, books, and articles using a library method. This research seeks to analyze factors involved in the foregoing evolution.

Ethical Considerations: The authenticity of texts, honesty and trustworthiness have been carefully observed in this paper.

Findings: The evolution of ruling has its roots in such theories as participatory democracy, civil citizenship, consultative democracy, as well as political fervor. The use of modern technologies in the form of e-government by states not only facilitated government functions and the two-way communication between government and citizens, but also changed the concept of ruling. In this regard, the modern electronic government should manage to survive into traditional ways and protect itself from being invaded in this new space.

Conclusion: Applying modern technologies increases democracy and the level of people's participation in the administration of society affairs, facilitates access to processes and information for citizens, and set the stage for their active participation in decision-making.

Keywords:

Government,
E-government,
Ruling,
Information
Technology,
E-governance.

¹ PhD Student in Public Law, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

^{2*} Associate Professor, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

(Corresponding Author) Email: droitenviro@gmail.com Phone: +989191595104

³ Assistant Professor, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

Please Cite This Article As: Ahmadi, F; Mashhadi, A & Atrian, F (2021). "Evolution in the Concept of Ruling; Transition from Traditional to Modern Electronic Governance". *Interdisciplinary Legal Research*, 2 (2): 31-47.

مقاله پژوهشی

(صفحات ۳۱-۴۷)

تحول در مفهوم حکمرانی؛ گذار از حکمرانی سنتی به حکمرانی مدرن الکترونیک

فیروزه احمدی^۱، علی مشهدی^۲، فرامرز عطریان^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق عمومی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

۲. دانشیار، گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. (نویسنده مسؤل)

Email: droitenviro@gmail.com

۳. استادیار، گروه حقوق، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

دریافت: ۱۴۰۰/۲/۱۲ ویرایش: ۱۴۰۰/۳/۱۲ پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۲۱ انتشار: ۱۴۰۰/۴/۱۰

چکیده

زمینه و هدف: فرآیند تحول اجتماعی و پیشرفت فناوری اطلاعات باعث ایجاد دگرگونی‌های زیادی در زندگی بشر شده و ضمن ایجاد فرصت‌های جدیدی برای مشارکت‌های سیاسی مدنی در جوامع معاصر، بر مفهوم سنتی دولت مؤثر واقع شده است. توجه به اهمیت این موضوع و ضرورت ایجاد دولت الکترونیک برای حکومت در جامعه اطلاعاتی عصر حاضر در عمل، منجر به تحول رویکرد ما از حکمرانی سنتی به حکمرانی مدرن الکترونیک شده که هدف این مقاله بررسی این تحول است. با توجه به اهمیت موضوع هدف این مقاله بررسی جرائم سبز و سیاست جنایی پیشگیرانه است. **مواد و روش‌ها:** این تحقیق از نوع نظری بوده روش تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است که با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است و مجموعه عواملی را که زمینه‌ساز این تحول بوده مورد توجه قرار می‌دهد.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها: تحولات حکمرانی ریشه در تئوری‌های دموکراسی مشارکتی و شهروند مدنی و دموکراسی مشورتی و شور سیاسی دارد. بکارگیری فناوری‌های نوین در قالب دولت الکترونیک از سوی دولت‌ها ضمن تسهیل فرآیندهای دولت و ارتباط دوسویه دولت و شهروندان باعث تغییر مفهوم حکمرانی شده است. در این راستا حکمران مدرن الکترونیک علاوه بر بقاء خود به شیوه‌های سنتی باید خود را مصون از تعرض در این فضای جدید قرار دهد.

نتیجه‌گیری: با پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات، مفهوم حکمرانی که در مدل سنتی تا حد زیادی بستگی به اراده دولت‌ها و قوانین مدون دارد، تحت تاثیر قرار گرفته و در سایه کارکرد و بسط فن‌آوری اطلاعات، وظایف دولت‌ها در برابر شهروندان گسترش می‌یابد. با استفاده از این فناوری‌ها میزان مشارکت و مردم‌سالاری در اداره امور جامعه ارتقاء یافته و امکان دسترسی به فرآیندها و اطلاعات برای شهروندان و مشارکت فعال آنها در تصمیم‌گیری‌ها فراهم می‌شود.

کلمات کلیدی: دولت، دولت الکترونیک، حکمرانی، فناوری اطلاعات، حکمرانی الکترونیک.

مقدمه

۱- بیان موضوع

دولت در وجه سنتی آن با ابزارهای سنتی برای حکمرانی و تفوق و سلطه خود بر شهروندان و ارائه کارکردهای مطلوب روبرو بوده است. در وجه نوین حکمرانی در معنای الکترونیک نه تنها مرزهای سنتی حقوق و سیاست و اقتصاد را در هم نوردیده بلکه شهروندان را از سطح شهروندان ملی به شهروندان فراملی و یا شهروندان جهانی ارتقاء داده است.

دولت که از منظر داخلی، نگهبان نظم داخلی و بین‌المللی به شمار می‌رود و از نظر خارجی، پاسدار تمامیت سرزمین و منافع ملت و یکایک شهروندان خویش می‌باشد، با فضای رایانه، اینترنت و مخابرات پیونده ناگسستنی خورده است. دولت الکترونیک با دو چهره فنی بودن و جهانی بودن، پا را از حد یک پدیده نوین فراتر نهاده و همچون یک جهان نو، مرزهای حقوق عمومی سنتی را در نوردیده است. در چنین فضایی حکمرانی الکترونیک همانند دیگر مسائل حقوقی با هدف نزدیک ساختن حقوق با نیازهای جامعه و ضابطه‌مندی پدیده‌های جدید پا به عرصه می‌گذارد. به‌ویژه با رایانه‌ای شدن و اینترنتی شدن همه فعالیت‌ها در طرح جدید دولت الکترونیک، همه بخش‌های حاکمیت نیز در نوبت الکترونیکی شدن قرار می‌گیرند.

طی سالیان اخیر بسیاری از مفاهیم علوم انسانی تحت تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات دگرگون شده و در این میان مفهوم حکمرانی نیز به مثابه مفهومی میان رشته‌ای از دانش‌های مختلف همچون حقوق، علوم سیاسی، مدیریت و جامعه‌شناسی به مرور زمان، معنایی متفاوت از برداشت کلاسیک خود یافته و بر مؤلفه‌هایی همچون مشورت و مشارکت شهروندان تمرکز یافته است (سلطانی نژاد و گودرزی، ۱۳۹۶: ۷۹).

۲- تبیین مفاهیم

۱-۲- حکمرانی، موضوعی است که به نحوه تعامل دولت‌ها و سایر سازمان‌های اجتماعی با یکدیگر، نحوه ارتباط آنها با شهروندان و نحوه اتخاذ تصمیمات در جهانی پیچیده مربوط است و در واقع فرایندی است که از آن طریق، جوامع یا سازمان‌ها تصمیمات مهم خود را در ارتباط با اشخاص عادی یا در رابطه با همدیگر اتخاذ و مشخص می‌کنند که چه کسانی در این فرایند درگیر شوند و چگونه وظیفه خود را به انجام برسانند.

۲-۲- دولت الکترونیک، شیوه‌ای برای دولت‌ها به منظور استفاده از فناوری‌های نوین است که برای دسترسی مناسب به اطلاعات و خدمات دولتی، اصلاح کیفیت آنها و ارائه فرصت‌های گسترده برای مشارکت در فرآیندها و نهادهای مردم‌سالار، تسهیلات لازم را به افراد می‌دهد (رضایی و داوری، ۱۳۸۳: ۱۷).

۳-۲- حکمرانی الکترونیک: این مفهوم در بر گیرنده استفاده از فناوری الکترونیک در ارائه خدمات عمومی، روابط بین مقامات دولتی و عملکرد آنها در تمامی سطوح فرآیند دموکراتیک است (فی، ۱۳۸۶: ۸۵).

۳- روش تحقیق

مقاله حاضر به لحاظ هدف، کاربردی، به لحاظ ماهیت، توصیفی تحلیلی و به لحاظ روش، کتابخانه‌ای است. با مطالعه و بررسی کتب و مقالات در ارتباط با موضوع، گردآوری اطلاعات با استفاده از ابزار فیش برداری انجام شده است.

بحث و نظر

حکمرانی از جمله مفاهیمی است که از دیرباز در حقوق و سیاست مطرح بوده است. اگرچه وظایف دولت‌ها در قبال شهروندان همیشه به قوت خود باقی است اما به واسطه گسترش فناوری‌های نوین، این وظایف گسترش یافته و مفهوم حکمرانی را متحول نموده است. ضرورت دولت

بر تبعیت بوده است اما در جامعه مدرن، استقلال از کارفرما از سوی کارگر و خادم در موارد زیادی مشاهده می‌شود. تفاوت دیگر در حوزه عقلانیت است. بنیاد و گوهر فکری مدرنیته اعتقاد به قدرت خود سامانی انسان به یاری عقل و خرد خویش و به دور از توسل به نیروهای فرابشری می‌باشد. با پیدایش و استقرار مدرنیته بار دیگر ذهن کنجکاو و فعال بشر به دنبال پاسخی برای امورات هستی و مشغولیات ذهنی خود بود اما این بار به یاری این معیار و مبنای جدید یعنی همان عقل به سؤالات و مشغولیات ذهنی خود به گونه‌ای دیگر پاسخ داد. با زدوده شدن منابع اقتداری از جمله قدرت پادشاهان و خدایان، خود انسان، محور و مدار هستی قرار گرفته و مبنای تمام ارزش گذاری‌ها و داوری‌ها شد. زندگی این جهان نه به‌عنوان مقدمه و طفیلی برای زندگی دیگر بلکه خود به‌عنوان هدفی مستقل ارزش اعتباری به دست آورد. این تحول و جابجایی آثار محسوس در حوزه دولت نیز به وجود آورد (کرمی، ۱۳۷۸: ۳۱).

فناوری اطلاعات و ارتباطات از رهگذر تغییر ابزار، فرایندهای تحقق و اثر بخشی کارکرد دولت‌ها در زمینه شاخص‌های حکمرانی خوب همچون دسترسی به جریان اطلاعات، مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌گیری‌ها و شفاف‌سازی اطلاعات، باعث بروز تحول در مفهوم حکمرانی شده است. کم‌رنگ شدن مرزهای جغرافیایی، خارج شدن انحصار دسترسی به اطلاعات از سوی دولت‌ها و کمک به تسهیل گردش آزاد اطلاعات در جوامع و نیز در محیط پیرامون و خارج از جامعه ملی و محلی، نشان دهنده تحول عمیق در کارکرد جوامع و دولت‌ها است (سلطانی نژاد و گودرزی، ۱۳۹۶: ۷۹).

۲- مفهوم شناسی حکمرانی

از نظر واژه شناسی، حکمرانی به واژه یونانی «Kubernan» به معنی هدایت کردن یا اداره کردن بر می‌گردد و توسط

الکترونیک که بکارگیری فناوری اطلاعات برای رشد دولت‌ها است، برای یک حکومت در فضای جامعه اطلاعاتی عصر حاضر به‌خوبی محسوس است و نمی‌توان با فرآیندهای سنتی، جامعه اطلاعاتی را مدیریت کرد. در رابطه دولت با شهروندان، تمرکز بر تسهیل دسترسی شهروندان به اطلاعات به‌صورت برخط است. ظهور فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات فرصت‌های جدیدی را جهت ایجاد رابطه بین دولت‌ها و شهروندان به روش‌های نوین فراهم کرده که منجر به اشکال جدید حکمرانی و شیوه‌های نوین برای بحث و تصمیم‌گیری و رویه‌های جدید تعامل دو سویه بین دولت و شهروندان شده است.

۱- تحول از سنت به مدرنیته (از پیدایش فناوری اطلاعات تا حقوق فناوری اطلاعات)

با توجه به آراء نظریه پردازان می‌توان سنت را مجموعه‌ای از اعتقادات، باورها، نظرات و رفتارهای تکرارپذیر دانست که در بستر زمان ایجاد می‌شود و به‌عنوان ارزش‌های اجتماعی و ملی مورد حمایت و اهتمام مردم و نیز پاسداری اجبار اجتماعی قرار می‌گیرد. در شیوه نگرش شرقی به جهان، اصالت با ثبات و تغییر ناپذیری است و انسان شرقی برای آنچه در زمان و مکان واقع می‌شد، یعنی برای امر محسوس و گذرا ارزش قائل نبود و در زندگی این جهان هم همیشه برای آنچه دارای سنت و سابقه و مطابق راه و رسم پدران بود، ارزش قایل می‌شود (آشوری، ۱۳۷۸: ۲).

تفاوت‌های جوامع مدرن و سنتی از دیدگاه اندیشمندان گوناگون شامل موارد مختلفی می‌گردد. تفاوت اول که به امور اقتصادی مربوط می‌شود تفاوت در حیطة کار است. آنچه در جوامع سنتی، شاکله بازار و نظام کار و نوع روابط بین کارگر و کارفرما را تشکیل می‌دهد کاملاً متفاوت از دنیای مدرن است. روابط در دنیای سنتی کاملاً عمودی و سلسله مراتبی و مبتنی

سطوح ارتباطی میان دولت و شهروندان و شفافتر شدن هرچه بیشتر این ارتباط می‌گردد. برای حکومت کردن در فضای جامعه اطلاعاتی عصر حاضر و مدیریت آن، ضرورت ایجاد دولت الکترونیک به‌خوبی روشن است و نمی‌توان با فرایندهای سنتی دولت جامعه اطلاعاتی را مدیریت کرد.

دولت الکترونیک را می‌توان به‌صورت استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در دولت به جهت فراهم نمودن خدمات عمومی، افزایش کارایی مدیریتی و ارتقای ارزش‌ها و مکانیزم‌های دموکراتیک تعریف نمود. به همین منوال، ایجاد چهارچوب‌های نظارتی که تسهیل‌کننده ارائه اطلاعات به جامعه و ایجاد دانش هستند، در تعریف دولت الکترونیک جای می‌گیرند. تعریف دولت الکترونیک بسیار گسترده است چرا که خود دولت‌ها نقش‌های متعدد و متنوعی دارند. با استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، دولت‌ها در پی ارتقای کیفیت خدمات خود و کاهش هزینه‌های ارائه خدمات هستند (Nair & Kuppusamy, 2005: 315).

بسیاری از اصلاحات دولتی در بخش‌های اجرایی شامل شفاف‌سازی امور، افزایش پاسخگویی مقامات و تمرکز بر بهبود و ارتقای رویه‌های مدیریتی اطلاعات است. از آنجاکه دولت‌ها همواره در پی کاهش هزینه مدیریت اطلاعات و افزایش سودمندی اطلاعات دولتی هستند، فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات مؤثرترین وسیله برای جمع‌آوری اطلاعات از عملکرد داخلی سازمان‌های دولتی و ارائه خدمات به شهروندان است که به‌عنوان بخشی از رویکرد دولت الکترونیک، فرصت‌هایی را به جهت کاهش هزینه‌های ارائه اطلاعات و خدمات به عموم فراهم می‌کند.

در کل می‌توان به این نتیجه رسید که کانون توجه اندیشمندان در تعریف دولت الکترونیک بر دو محور بنا نهاده شده است: اول آنکه دولت از فناوری اطلاعات در راستای ارائه خدمات و اطلاعات بخش عمومی بهره می‌برد و دیگر آنکه از این طریق شکاف بین مدیریت بخش دولتی و

افلاطون در رابطه با چگونگی «طراحی نظام حکومت» استفاده شده است. این اصطلاح یونانی، ریشه لغت «Gubnare» در لاتین قرون وسطی بود که بر همان مفاهیم هدایت کردن، قانونگذاری یا راندن دلالت می‌کند (سردار نیا، ۱۳۸۶: ۱۳۰). این اصطلاح در فرهنگ حقوقی آکسفورد مترادف با واژه «حکومت» به کار رفته است (لاگین، ۱۳۸۳: ۲۴۳).

باید توجه داشت که حکمرانی مترادف با حکومت نیست. مفهوم حکمرانی از جمله موضوعات میان رشته‌ای و وام‌دار رشته‌های حقوق، جامعه‌شناسی، مدیریت، اقتصاد و سیاست است. پژوهشگران این حوزه غالباً بر ایده‌های نوینی همچون تشویق و ترغیب تمرکز زدائی از دولت و اتکای روز افزون بر اشکال گوناگون مشورت و مشارکت شهروندان متمرکزاند. در این معنا، حکمرانی به مسأله محدود ساختن قدرت سنتی که نوعاً ماهیت سلسه مراتبی دارد و ایجاد تغییر در آن برای رسیدن به مدل‌های متنوع تصمیم‌گیری جمعی می‌پردازد. پژوهشگران این حوزه با تفکیک حوزه‌های مختلف دولت و تمایز بین بخش خصوصی و دولتی از یک‌سو و تمایز میان دولت و جامعه مدنی از سوی دیگر، سعی در تغییر ساختار سنتی قدرت و افزایش تأثیرگذاری نهادهای موازی دولت در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها دارند (سلطانی نژاد و گودرزی، ۱۳۹۶: ۷۹).

۳- دولت الکترونیک

دولت الکترونیک بکارگیری فناوری اطلاعات برای رشد دولت‌ها به‌منظور افزایش بهره‌وری و ارتقای سطح خدمت‌رسانی است. از مهم‌ترین نتیجه این اقدام دولت‌ها، افزایش رضایت شهروندان و پاسخگویی به مردم می‌باشد. همچنین دولت الکترونیک باعث شفاف‌سازی سیاست‌ها و تصمیم‌های رهبران حکومت می‌گردد که از اصلی‌ترین مؤلفه‌های حکومت‌گری خوب هستند. دولت الکترونیک با ساده‌سازی فرایندهای دولت باعث تغییر مفهوم حکومت‌داری و تغییر در

شهروندان کاهش یافته و میزان دسترسی شهروندان به خدمات دولتی افزایش می‌یابد (یعقوبی و مرتضی، ۱۳۹۶: ۱۷۷).

۴- اهداف دولت الکترونیک

اهداف دولت الکترونیک به میزان قابل توجهی در میان دولت‌های جهان متفاوت است و تابعی از حکمرانی سیاسی هر دولت است. دست‌اندرکاران و مقامات سازمانی در بسیاری از کشورهای جهان نقش بسیار مهمی در تعیین اهداف دولت الکترونیک دارند. در اجلاس جهانی جامعه اطلاعاتی، به تمامی دولت‌ها توصیه شده تا نسبت به توسعه ابتکار عمل و ارائه خدمات در تمامی سطوح برحسب نیاز شهروندان و بخش تجارت اقدام نمایند تا بتوانند در تخصیص منابع و برآوردن مصالح عمومی به‌صورت بهتری اقدام نمایند. به همین منوال، اتخاذ رویکردهای مشابه موجب می‌شود تا دولت‌ها با شهروندان به‌عنوان مصرف‌کنندگان خدمات دولتی برخورد کنند و به‌صورت مداوم نسبت به ارتقای سیستم‌های مالی و بودجه‌بندی اقدام نمایند. دولت‌ها با استقبال و اعمال اشکال متعدد و متفاوت دولت الکترونیک نسبت به اضافه نمودن کانال‌های ارتباطی بین خودشان و دولت‌های دیگر، بخش تجارت و شهروندان اقدام می‌کنند و توانایی نهادهای دولتی برای برقراری ارتباط و همکاری با یکدیگر را بهبود می‌بخشند. به علاوه، پیاده‌سازی اشکال مختلف دولت الکترونیک علاوه بر کاهش فساد اداری منجر به افزایش کسب درآمد می‌شود. بسیاری از برنامه‌های دولت الکترونیک به‌عنوان عناصر ساختاری توسعه اقتصادی و انجام اصلاحات در بخش عمومی پاسخگوی مباحث توسعه انسانی به ویژه در کشورهای درحال توسعه است (Schware & Deane, 2003: 10).

اگرچه در نظریه‌های مختلف، مفهوم دولت الکترونیک به همه انواع حکومت‌ها از جمله حکومت مشارکتی اطلاق می‌گردد،

اما بحث اصلی، مسؤلیت‌های سنتی دولت است که اداره یک جامعه و سعادت شهروندان را بر عهده دارد. این ساختار وظایف حکومت‌ها از ساختارهای قانون‌گذاری و پارلمانی گرفته تا مسؤلیت وزارت‌خانه‌ها و نمایندگان شوراهای شهرو روستا را شامل می‌شود. همچنین در چنین مفهوم و ساختاری، دستگاه‌های اجرایی نیز که وظیفه خدمات دولتی به شهروندان را بر عهده دارند می‌گنجند. از سوی دیگر، اساس دولت الکترونیک ارتباط میان «حکومت‌کنندگان» و «حکومت‌شوندگان» است و در این جا معیار «حکمرانی خوب» که هدف آن جامعه هماهنگ بین اداره‌کننده و اداره‌شونده است قابل تحلیل است. دولت الکترونیکی می‌تواند یک گام اساسی برای رشد دولت‌ها باشد، از سوی دیگر توانایی به چالش کشیدن آنها را نیز دارد. چنانچه دولت‌ها نتوانند به‌صورت یکنواخت و قابل دسترس خدمات الکترونیکی را در اختیار عموم شهروندان جامعه قرار دهند، در آن صورت، شکاف طبقاتی در جامعه شکل می‌گیرد و در نهایت باعث نارضایتی مردم و افزایش مشکلات خواهد شد (Nair & Kuppusamy, 2005: 315).

ورود دولت به عصر دیجیتال که در آن فناوری ارتباطی و اطلاعاتی، جایگزین مکاتبات بین دولت و شهروندان می‌شود به همکاری گسترده میان دولت و مشتریان نیاز دارد که این هدف با کیفیت بهتر و قابل اعتماد خدمات میسر خواهد شد. دولت‌ها برای تحقق دولت الکترونیکی در جامعه باید به تغییر و دگرگونی عصر دیجیتال معتقد بوده و با حمایت و تأمین منابع مورد نیاز و ایجاد یک بینش سیستمی به رشد این پدیده مورد نیاز حکومت‌های عصر جدید که زمینه‌ساز حاکمیت مردم و استقرار دموکراسی‌های دیجیتال می‌باشد یاری رسانند. دولت الکترونیکی که در واقع ساده‌سازی سیستم حکومت‌داری در دوران جهانی شدن است در این حالت می‌تواند شاخص‌های حکمرانی خوب را محقق کند.

مرزهای مخصوص خود حاکم است که با مؤلفه‌های گوناگون فناوری تعریف می‌شوند (Rettig, 2007: 21).

۵- رویکرد دولت الکترونیک

برحسب چگونگی استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات برای تسهیل رابطه بین دولت و دیگر دست اندرکاران کلیدی، انواع مختلفی از دولت الکترونیک مفروض هستند که از آن جمله، رابطه دولت با شهروندان و دولت با کارمندان مستخدمین و دولت‌های دیگر می‌باشد.

۱-۵- رابطه دولت با شهروندان

در رابطه دولت با شهروندان، تمرکز بر تسهیل دسترسی شهروندان به اطلاعات به صورت برخط است. در این رویکرد، دولت الکترونیک شهروندمدار است و به دنبال فراهم نمودن خدمات برخطی است که پاسخگوی نیازهای شهروندان باشد. بسیاری از طرح‌های اولیه وبسایت‌های دولت الکترونیک، مشتمل بر محتوای سازمان یافته و به ویژه پیوندهای مرتبط با خدمات دولت بود که حول ساختارهای سنتی وزارتخانه‌ها و رویه‌های بروکراتیک ایجاد شده بودند. این مسأله باعث سردرگمی شهروندان می‌شد. شهروندان مجبور بودند که به جهت به دست آوردن اطلاعات، درگیر ساختارها و چارت‌های سازمانی پیچیده شوند. از آن جایی که بیشتر شهروندان اطلاعات صحیحی در مورد عملکردهای داخلی وزارتخانه‌های دولتی نداشتند، ساختار مبتنی بر دسته‌بندی‌های اداری وبسایت‌های دولتی، باعث ایجاد نارضایتی از سایت‌های اولیه دولت الکترونیک گردید. بازدید کنندگان مجبور به استفاده از رویه آزمون و خطا برای یافتن اطلاعات مورد نظر خود استفاده بودند. با توجه به تجارت حاصل از وبسایت‌های تجاری، مسؤولین خدمات دولتی نسبت به اتخاذ رویکردهای مشتری محور اقدام نمودند تا شهروندان بتوانند در کار با وبسایت‌های دولتی سهولت بیشتری را تجربه نمایند. از جمله مصادیق عملی رویکرد شهروند مدار در دولت

کارگزاران و رهبران سیاسی می‌توانند با برخورداری از کانال‌های ارتباطی سریع و آسان با شهروندان در تماس مستقیم باشند و از نیازها و انتقادهای آنها برای اصلاح ساختارهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی بهره بهتری گیرند. شهروندان با تمایل به استفاده از ارتباطات الکترونیکی قادر خواهند بود با نخبگان ابزاری و فکری جامعه ارتباط ارگانیک برقرار سازند و در این حالت پیام‌های طبقه متوسط جامعه به راحتی به لایه‌های زیرین انتقال می‌یابد. از دیگر اهداف دولت الکترونیک می‌توان به بهینه‌سازی استفاده از منابع کمیاب، ارتقای پاسخگویی و شفافیت امور دولتی، توسعه بازارها و احیای اعتماد و باور مردم به دولت اشاره نمود. البته نباید فراموش کرد که دولت الکترونیک تنها در صورتی موفق خواهد بود که به حکمرانی الکترونیک منجر شود و صرفاً به بهره‌گیری از کامپیوتر و اتوماتیک سازی فرآیندهای حکومت‌داری خلاصه نشود. کارآمدی و اثر بخشی بیشتر حکومت‌ها یا بهبود مشارکت مدنی در هدفمند کردن حکمرانی محقق می‌گردد (Nair & Kuppusamy, 2005: 315).

دولت الکترونیک تلاشی است برای اداره کردن بخش‌های اجتماعی که از طریق ساختار شبکه امکان‌پذیر است و این ویژگی از ویژگی‌های کلیدی دولت الکترونیک به‌شمار می‌رود. بر این اساس می‌توان گفت که دولت الکترونیک یک نظام اجتماعی شبکه را در بر می‌گیرد و در هر دوره‌ای می‌بایست با یک جامعه نابسامانی کنار بیاید که از سه قسمت نظام اجتماعی، شبکه نظام اجتماعی غیر شبکه‌ای و کاربران نظام اجتماعی شبکه‌ای که در چنین ساختاری رشد نکرده‌اند تشکیل شده است. به عبارت دیگر، نظام اجتماعی شبکه‌ای از بازیگرانی تشکیل شده که تا حد قابل توجهی کاربرد شبکه‌ای پیدا کرده‌اند. این بازیگران فرهنگ خاص خود را دارند و از اموال شبکه‌ای و تجارت الکترونیک سودجویی می‌کنند. در چنین اجتماعی مرزهای جغرافیایی رنگ باخته‌اند و حد و

در نهایت افزایش شفافیت در تصمیم‌گیری‌های عمومی مورد استفاده قرار می‌دهند (کرمی، ۱۳۷۸: ۳۱).

۲-۵ - رابطه دولت با کارمندان و دولت‌های دیگر

رابطه دولت با کارمندان و مستخدمین دولتی متمرکز بر روابطی است که در خود دولت در بین کارمندان و به جهت هماهنگ‌سازی امور داخلی و ارتقای تأثیرگذاری رویه‌های داخلی دولت در جریان هستند. رابطه دولت با دولت‌های دیگر در ارتباط نزدیکی با رابطه دولت با کارمندان قرار دارد و بر ارائه خدمات به دولت‌های دیگر به موجب روابط بین دولت‌ها متمرکز است. از جمله فعالیت‌های مرتبط می‌توان به هماهنگ‌سازی دست اندرکاران در سطوح ملی، استانی و محلی برای ارائه خدمات به جهت مقاصد بشر دوستانه و یا کمک در مواقع بحرانی و اضطراری اشاره نمود (Nair & Kuppusamy, 2005: 315).

حکمرانی الکترونیک امری حامی و برانگیزاننده حکمرانی مطلوب است و در نتیجه، اهداف دولت الکترونیک مشابه اهداف حکمرانی مطلوب هستند و می‌توان آنها را به صورت اعمال صلاحیت اقتصادی، سیاسی و اجرایی برای مدیریت بهتر امور کشور در تمامی سطوح بیان نمود. حکمرانی مطلوب مرکب از فرآیندها و ساختارهایی است که هدایت‌کننده روابط سیاسی و اجتماعی-سیاسی هستند و تأکید خاصی بر محقق نمودن ارزش‌ها، نرم‌ها و رویه‌های دموکراتیک، ارائه خدمات مناسب و تجارت عادلانه دارند. ظهور فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و همچنین اینترنت، فرصت‌هایی را به جهت ایجاد رابطه بین دولت‌ها و کارمندان و سایر شهروندان به روش‌های جدید فراهم نموده‌اند. مزیت‌های موارد مذکور برای دولت‌ها مبتنی بر این حقیقت است که دولت با استفاده از این امکانات قادر است خدمات بهتری را در زمان کمتری ارائه نماید و حکمرانی مطلوب را امری مؤثرتر نماید. علاوه بر این، هزینه‌های مرتبط به میزان زیادی کاهش خواهند یافت و

الکترونیک می‌تواند سازماندهی محتوا براساس نیازهای شهروندان، ساماندهی صفحات وبسایت به جهت کاهش کلیک‌ها برای یافتن اطلاعات و یا تکمیل یک تعامل برخط، بهبود کیفیت‌های تأثیرگذار در سایت‌ها، اضافه نمودن امکاناتی به جهت تسهیل رابطه بین شهروندان و دولت و ایجاد امکان شخصی‌سازی محتوای سایت برای کاربران را نام برد. رابطه بین دولت و شهروندان زمانی عملی می‌شود که شهروندان به‌عنوان فعالان سیاسی نوعی در فرآیندهای دموکراتیک قادر به برقراری تعامل با دولت باشند. سیستم‌های رأی‌گیری الکترونیک و دموکراسی الکترونیک حامی این نوع از رابطه هستند (یزدانی زور، ۱۳۸۴: ۳۶).

رابطه دولت با بخش تجارت متمرکز بر استراتژی‌های استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات (حقوق فناوری اطلاعات)، برای تسهیل تعاملات دولت با بخش خصوصی به جهت به دست آوردن کالاها و خدمات و همچنین ایجاد هماهنگی در تعاملات با شرکت‌های خصوصی است. خرید الکترونیک یکی از رویکردهای مرتبط با این حوزه است. از آنجایی که دولت خریدهای بسیار زیاد و متنوعی از بخش خصوصی انجام می‌دهد، لازم است تا این خریدهای برخط به واسطه فرآیندهای سریع‌تر و کم هزینه‌تری انجام شوند (درمقایسه با رویه‌های کند و وقت‌گیر سنتی). مراحل معمول عبارتند از: طرح‌ریزی و برآورد اقلام مورد نیاز، تأمین منبع و تأمین‌کننده، خرید و مدیریت قراردادهای مرتبط. سیستم‌های خرید الکترونیک با استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات نسبت به تسهیل خرید کالا و خدمات از بخش خصوصی اقدام می‌کنند. این سیستم‌ها با فراهم نمودن کاتالوگ‌ها و بازارهای برخط، فرآیند سفارش و پرداخت را تسهیل نموده و مواردی چون مناقصه‌های و مزایده‌های برخط را هم در بر می‌گیرند. دولت‌ها سیستم‌های خرید برخط را عمدتاً به دلیل ارتقای مدیریت اسناد، کاهش هزینه‌ها، کاهش زمان، افزایش دسترسی به بازارهای کالا و خدمات و

- روابط بین مقامات دولتی در حوزه عمومی و جامعه مدنی؛
- عملکرد مقامات مذکور در تمامی سطوح فرآیند دموکراتیک
(دموکراسی الکترونیک)؛

- ارائه خدمات عمومی (خدمات عمومی الکترونیک).
شورای اروپا به دنبال روش‌هایی برای تلفیق فناوری دیجیتال با روش‌های اعمال قدرت است. با توجه به خطرهایی که استفاده از این فناوری‌ها خواهند داشت، این شورا باز هم به لزوم تلفیق این فرآیند با نهادهای دموکراتیک و درگیر نمودن عموم مردم در انتخاب‌های سیاسی تأکید دارد به گونه‌ای که نیازها و اولویت‌های آنها مورد توجه قرار بگیرد. دولت‌ها باید در این میان کل جامعه را در نظر بگیرند و به صورت اخص مطمئن شوند که بیشترین کسر ممکن از جمعیت برای استفاده از رایانه آموزش دیده‌اند. دولت الکترونیک به عنوان وسیله‌ای مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات برای تقویت دموکراسی و حمایت از توسعه مطرح است.

یکی از پایه‌های حکمرانی الکترونیک، تضمین دسترسی همگان به اطلاعات و دانش توسط شهروندان است. در رویکرد حکمرانی الکترونیک از مدل‌ها و رویه‌های جدیدی بحث می‌شود که پاسخگوی نیازهای جوامع مدرنی هستند که با سرعت در حال تغییر هستند.

خصوصیات فعالان سیاسی باعث می‌شود فهم شهروندان در سیاست محدود شده یا تضعیف گردد. خصوصیات فعالان سیاسی به همراه لزوم تعقل، سیاست را تبدیل به حوزه‌ای می‌کند که در استدلال و استنتاج حقایق متبحر هستند. هر شهروند دارای مهارت مشارکت در شور سیاسی است. هدف انجمن‌های برخط، تشویق مباحث و اعمال سیاسی بواسطه انتشار مؤثر اطلاعات است زیرا اعمال و تصمیم‌گیری‌های سیاسی باید از موضوع مورد بحث منتج شوند.

از دیدگاه سیستم‌های حکومتی ارتباطی، مجموعه‌ای از مفاهیم جدید و راه‌حل‌های عملی را می‌توان با انواع مختلف مشارکت‌های الکترونیک در جوامع مدرن معرفی نمود و این

خدمات برای شهروندان در دسترس‌تر خواهند بود (لیپست سیمور، ۱۳۸۳: ۴۴۹).

۶- حکمرانی الکترونیک و مبانی آن

حکمرانی الکترونیک به معنای استفاده از ابزارهای الکترونیک در تعاملات بین دولت، شهروندان و دولت و نیز بخش تجاری و در تعاملات داخلی و درون سازمانی دولت است که به جهت تسهیل و بهبود وجوه دموکراتیک، اجرایی و تجاری حکمرانی مورد استفاده قرار می‌گیرند (یزدانی زنور، ۱۳۸۴: ۳۶).

زمینه مشترک تعاریف متفاوت ارایه شده برای دولت الکترونیک از استفاده از فناوری اطلاعات برای انتقال آزادانه اطلاعات و غلبه بر موانع فیزیکی سیستم‌های سنتی تا استفاده از فناوری برای ارتقای دسترسی و تحویل خدمات دولتی به شهروندان، شرکای تجاری و کارمندان این است که دولت الکترونیک مشتمل بر خود کارکردن و یا استفاده از رایانه در رویه‌های سنتی کاغذی و اداری است که منجر به اشکال جدید حکمرانی، شیوه‌های جدید برای بحث و تصمیم‌گیری در مورد استراتژی‌ها، رویه‌های جدید تعامل در تجارت، شیوه‌های جدید گوش دادن به شهروندان و انجمن‌ها و در نهایت شیوه‌های جدید برای سازماندهی و ارائه اطلاعات می‌شود (اسمیت، ۱۳۸۳: ۱۳).

حکمرانی الکترونیک را به صورت استفاده از اطلاعات و فناوری‌های ارتباطات (حقوق فناوری اطلاعات) برای برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت بر برنامه‌ها، پروژه‌ها و فعالیت‌های دولت تعریف می‌کند (جنکینز، ۱۳۸۱: ۹۵).

براساس نظریات شورای اروپا، حکمرانی الکترونیک امری مشتمل بر استفاده از فناوری اطلاعات به جهت بالا بردن کیفیت خدماتی است که دولت‌ها به شهروندان و بخش تجارت ارائه می‌کنند. مفهوم حکمرانی الکترونیک دربرگیرنده استفاده از فناوری‌های الکترونیک در حوزه خدمات عمومی تحت دسته بندی مهم ذیل است:

تصمیم‌گیری‌های سیاسی اعمال نفوذ نمایند. وبسایت شهر برای شهروندان کانال‌های تأثیرگذاری سیاسی و اطلاعات مرتبط با امور سیاسی را فراهم می‌نماید. اطلاعات مرتبط با امور سیاسی بدان معنا است که مردمی که در انجمن‌های برخط شرکت می‌کنند می‌توانند خود را آموزش دهند و بحث‌های سیاسی معقول و مستدلی ارائه نمایند.

در تئوری دموکراسی مشارکتی، آموزش مدنی برای اقدامات سیاسی یکی از عملکردهای اصلی مشارکت سیاسی است. آموزش به معنای توسعه ویژگی‌های روانشناختی و کسب مهارت‌های عملی لازم برای اقدامات سیاسی است. توسعه مدنی برابر تنها در جامعه مشارکتی به دست می‌آید که روش‌های حل مشکل جمعی در آن مورد تأکید و تأیید هستند. شهروندان آموزش می‌بینند تا تبدیل به کسانی شوند که قابلیت مشارکت سیاسی را دارا هستند و به فرآیند تصمیم‌گیری سیاسی علاقه‌مند می‌باشند. براساس آراء کارول پاتمن، مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های جامعه باعث ثبات آن جامعه می‌گردد. فرآیند تصمیم‌گیری که به موجب مشارکت عمومی انجام می‌شود برخاسته از فرآیندی است که به نوبه خود با مشارکت سیاسی به حیات خود ادامه می‌دهد. فرآیندهای سیاسی مشارکتی دارای آثاری بر توسعه ظرفیت‌های اجتماعی و سیاسی شهروندان است و این مسئله به صورت مثبتی بر مشارکت‌های بعدی تأثیرگذار است. مشارکت دارای آثار یکپارچه‌کننده‌ای بر شهروندانی است که در فعالیت‌های سیاسی مشارکت می‌کنند و همچنین تسهیل‌کننده پذیرش تصمیمات جمعی است (Hamilton & Chervany, 1981: 38).

براساس تئوری مدرن دموکراسی مشارکتی، مشارکت و اعمال سیاسی مردم با هدف کسب اطلاعات و دانش در مورد امور سیاسی مرتبط است به گونه‌ای که می‌توان از تصمیمات و عقاید سیاسی سودمند و ماهرانه بحث کرد. در هنگام تصمیم‌گیری‌های سیاسی، دانش معمولاً نقطه آغاز نیست.

مسئله یکی از قابلیت‌های بالقوه سیستم فناوری اطلاعات است. یکی از مفاهیم اصلی حکومت سیاسی فراگیر این است که شهروندان باید به نوعی با رژیم سیاسی درارتباط باشند. بحث‌ها در مورد حکمرانی الکترونیک دموکراتیک در تئوری‌های اولیه دموکراسی مشارکتی و دموکراسی الکترونیک ریشه دارد که با انقلاب اینترنتی، به تدریج از اقدامات گروه‌های کوچک دانشگاهیان و فعالان سیاسی به اقدامات سیاسی سطح بالا تسری یافته است (منصوری، ۱۳۸۶: ۸۵).

۶-۱- تئوری دموکراسی مشارکتی و شهروند مدنی

شهروندان اغلب نسبت به امور سیاسی کاملاً بی‌تفاوت هستند و در نتیجه توانایی و اراده مشارکت سیاسی را ندارند. ارتقای علاقه‌مندی به مشارکت سیاسی نیازمند این مسئله است که مردم دارای شانس مشارکت در تصمیم‌گیری باشند و این مسئله ارتباط مستقیمی با رفاه اجتماعی آنها دارد. این مسئله می‌تواند باعث ایجاد یک رویه یادگیری شود که در نهایت به ظهور فعالان سیاسی مستعد و با کفایت منجر خواهد شد.

گیدنز بر این باور بود که دموکراسی مشارکتی به موجب کارکرد نهادهای سیاست‌گذار و سطح بالایی از آموزش امکان‌پذیر می‌شود که شهروندان را مقید به دنبال کردن مصلحت عمومی می‌کند. باور عمومی در بین افراد دارای تحصیلات عالی هم مؤید رویه‌ای است که در وبسایت شهر مدنظر قرار گرفته است. آموزش به‌عنوان فاکتوری درنظر گرفته می‌شود که ایجاد‌کننده نیاز به اعمال روش‌های سیاسی توسط شهروندان به جهت تأثیرگذاری است به گونه‌ای که مشارکت آنها فراتر از شرکت در رأی‌گیری‌های معمول است (گیدنز، ۱۳۹۵: ۱۱۲).

دموکراسی مشارکتی قوی، به واسطه آموزش و دانش مدنی توسعه پیدا نمی‌کند. دموکراسی قوی زمانی ظهور می‌کند که مردم دارای قدرت سیاسی و کانال‌های اعمال نفوذ باشند. اگر موارد مذکور مهیا باشند، آنها به این فهم می‌رسند که لازم تا نسبت به حصول دانش اقدام نمایند تا بتوانند در

در آنها به موجب شور آزاد و عمومی انجام می‌شود. در یک جامعه دموکراتیک مشورتی، مردم به صورت داوطلبانه در مباحث و یافتن راه حل برای تضادهای سیاسی شرکت می‌کنند. زمانی که تضادهای سیاسی به وجود می‌آیند، یک جامعه مشورتی به دنبال رسیدن به یک اجماع عقلایی است. این بدان معنا است که تصمیمات معمول سیاسی تنها زمانی جنبه عقلایی پیدا می‌کنند که مباحث منتج به آنها برای تمامی کسانی که در شور شرکت کرده‌اند قابل قبول باشد. شاید بتوان این گونه فرض کرد که تضادهای سیاسی فی‌نفسه اموری هستند که رسیدن به اجماع در مورد آنها نیازمند تلاش زیادی است. این مسأله حتی زمانی که شورهای سیاسی در شرایط ایده‌آل انجام می‌شوند و تصمیمات به تصویب حداکثر هم می‌رسند، صادق است. یکی از پیش شرطهای کلیدی برای مشروع ساختن تصمیمات این است که هر شهروندی حق مشارکت در مباحث عمومی را داشته باشد و تصمیمات حاصل نتیجه قضاوت و بحث جمعی سیاسی باشند.

مشروعیت محصول مشورتی است که به موجب آن اراده هر فردی در تصمیم‌گیری به حساب آورده می‌شود. این رویه منجر به مشروعیت خروجی چنین سیستمی می‌شود. رویه مشورت به عنوان منبع مشروعیت اجتماع مطرح است و مباحث طرح شده در فرآیند شور بر محتوای تصمیمات اتخاذ شده در فرآیند جمعی تأثیرگذار هستند (Hamilton & Chervany, 1981: 38).

پرتال مشارکت وبسایت شهر تامپیر را می‌توان به شیوه جالبی به ایده‌های مرتبط با جامعه سیاسی ارائه شده توسط تئوری پردازان دموکراسی مشورتی مرتبط نمود. از دیدگاه غالب، تعامل رو در رو نمی‌تواند به عنوان تنها استاندارد شور سیاسی مطرح شود. نقطه آغاز این اصل است که مشورت می‌تواند در شبکه‌های الکترونیک هم صورت بپذیرد. به علاوه، انجمن‌های مشورتی مشتمل بر تمامی اشکالی هستند

فرض بر این است، شهروندان مشارکت کننده در بحث‌های سیاسی، توانایی انتخاب اطلاعات مرتبط را دارا هستند به صورتی که بتوانند از آنها در تأیید عقاید و نظریاتشان استفاده کنند. در بین اصول پایه دموکراسی مشارکتی این ایده وجود دارد که مردم به واسطه فرصت مشارکت و قضاوت و تجزیه و تحلیل انواع مختلف اطلاعات به یادگیری می‌پردازند. وبسایت شهر و به‌ویژه پرتال مشارکت با استفاده از فناوری‌های الکترونیک به ارائه اطلاعاتی می‌پردازند که ماحصل کار عوامل اجرایی دولتی به عنوان عنصر مشارکت سیاسی است. در نتیجه، دانش و اطلاعات سیاسی دارای نقش کاربردی و عملی در مباحث سیاسی است. اطلاعات اجرایی و دانش امور اجتماعی دارای قدرت توصیفی مهمی در رابطه با موقعیت‌ها است (گیدنز، ۱۳۹۵: ۱۱۲).

۶-۲- تئوری دموکراسی مشورتی و شور سیاسی معقول

تئوری دموکراسی مشورتی، در اصل تفاوت زیادی با ایده دموکراسی مشارکتی ندارد. تئوری مشورتی عموماً به عنوان رویکردی تعریف می‌شود که هدف آن ایجاد ایده‌آل‌های استاندارد برای مشورت سیاسی است. مفهوم دموکراسی مشورتی امری نسبتاً جدید است و از دهه هشتاد میلادی موضوع بحث‌های مختلف بوده است. رویکرد تئوریک مشتمل بر انتقاد از دموکراسی لیبرال است (آغاز شده در دهه هفتاد میلادی) و همچنین گفتمان تئوریک سیاست رضایتی است که توسط تئوری دموکراسی مشارکتی نشر داده شده است (هیوود، ۱۳۸۷: ۳۰۴).

براساس ایده‌آل‌های مشورتی، راه حل‌های یک جامعه دموکراتیک در فرآیند مباحثه و تعقل عمومی ایجاد می‌شوند و شهروندان به عنوان افراد برابر در این فرآیند مشارکت می‌کنند. هنگامی که شهروندان در این فرآیند مشارکت می‌کنند درگیر حل و فصل مشکلات متعدد و متفاوت و همچنین تصمیم‌گیری جمعی می‌شوند. شهروندان تنها نهادهایی را مشروع قلمداد می‌کنند که فرآیند تصمیم‌گیری

انجمن‌های برخی به دنبال نوعی از سیاست توافق شده هستند که به موجب شورهای استدلالی به وجود می‌آیند. هدف از شورهای عمومی مشروع سازی سیاست‌های آینده است. در این انجمن‌ها، مشارکت متقابل است. همچنین، اطلاعات زمینه‌ای درمورد مباحث مورد بحث هم فراهم می‌شود. این مسأله فرصت‌هایی برای مشارکت کنندگان برای توجیه مباحثشان و ارزیابی صحیح مباحث ارائه شده توسط دیگران ایجاد می‌کند (Hoff, 2003: 8).

تئوری دموکراسی مشورتی به تشریح و مفهوم‌سازی مشروعیت نظامند می‌پردازد که برای یک جامعه نوعی امری ضروری است. مشروعیت دموکراتیک تنها می‌تواند براساس شور عمومی پایه‌ریزی شود. تئوری پردازان مشورتی عموماً به حامیان روندگرایی عادلانه و مدافعان استاندارد معرفتی دسته‌بندی می‌شوند. گروه اول، بر لزوم انجام شور سیاسی در شرایط عادلانه و برابر تأکید می‌کنند. گروه دوم، این فرض را دارند که نتیجه شور زمانی از لحاظ کیفیت دارای مشروعیت است که براساس یک استاندارد مستقل باشد. چنین استاندارد مستقلی را می‌توان به صورت گسترده به عنوان مشروعیت توصیف نمود. تحقق این مسأله نیازمند این است که هر تصمیم سیاسی مبتنی بر مباحثی باشد که امکان مخالفت با آنها توسط یک شهروند معقول و منطقی نوعی امکان‌پذیر نباشد. این استاندارد به عنوان مقوله‌ای در نظر گرفته می‌شود که مبتنی بر دانش است و امکان رد آن وجود ندارد (اسچولتز، ۱۳۸۶: ۱۹۳).

به‌طور کلی، شورهای سیاسی به عنوان شورهای جدی درمورد مصلحت عموم و عدالت در نظر گرفته می‌شوند و این حقیقت به پیشنهاد‌های هنجاری برای حل مشکلات منجر می‌شود. چنین دیدگاهی این فرض را که شور انتخابی بین عقاید صحیح و غیرصحیح بر اساس موازین تجربی و مبتنی بر مدرک است تقویت می‌کند.

که به موجب آنها شهروندان به صورت منظم و مداوم نسبت به اتخاذ تصمیم‌های جمعی در مورد مسائل عمومی اقدام می‌کنند. شورهای سیاسی که در انجمن‌های برخی انجام می‌شوند، به عنوان نشست‌های منظمی که در آنها تصمیمات معمول بعد از انجام بحث‌های دقیق و طولانی گرفته شوند مطرح نیستند (Kreps & Richardson, 2007: 78).

این انجمن‌ها بیشتر به مثابه شورهای موقت و غیر رسمی هستند که به موجب آنها شرکت‌کنندگان در پی تلاش آگاهانه‌ای برای کمک به سیاست‌گذاران هستند. به عنوان مثال، در انجمن آماده سازی وبسایت شهر تامپیر، خلاصه طرح‌ها و مدافعات طرح شده از سوی دست اندرکاران اجرایی باید به عنوان نوعی از قطعنامه‌های سیاسی در نظر گرفته شوند. از سوی دیگر، در فضای عمومی بحث، چنین اسنادی به صورت منظم ایجاد نمی‌شوند و هرگونه تأثیرگذاری سیاسی شهروندان توسط سیاست‌مداران و مقامات مسوول فیلتر می‌شوند. مقامات شهر، این دو مکانیزم الکترونیک را به عنوان دو انجمن مدنی مجزا توصیف می‌کنند که در تصمیم‌گیری‌های محلی سهیم هستند (منصوری، ۱۳۸۶: ۸۵).

باید این نکته را مدنظر داشت که برخی از وجوه تئوریک دموکراسی مشورتی در انجمن‌های اینترنتی شهر تامپیر به واقعیت رسیده‌اند. مردم به عنوان شهروندان برابر در شورها مشارکت می‌کنند، مشارکت کنندگان می‌توانند به عنوان سخنرانان برابر در ارتباط با دیگران به تبادل نظر بپردازند. شورهای الکترونیک با اطلاعات زمینه‌ای فراهم شده را می‌توان به عنوان رویه‌های تعقل و استدلال سیاسی در نظر گرفت که در آنها شور به صورت آزاد و عمومی انجام می‌شود. موارد و نظریات ارائه شده عموماً به موجب اعمال قدرت مقامات محدود و یا سانسور نمی‌شوند و تمامی آنها عمومی هستند. هدف اصلی وبسایت شهر، ارتقای دموکراسی و فرصت مشارکت شهروندان در سیاست است. در نتیجه

الکترونیک سازمان یافته و نهادینه شده در نظر گرفت که تلاش زیادی در راستای ارتقای مشارکت مدنی شهروندان به شمار می‌روند. بخشی به نام پرتال مشارکت در این وبسایت‌ها وجود دارند که با سیستم پارلمان در ارتباط است و به بیان دیگر، مردم تشویق می‌شوند تا بر فرآیند تصمیم‌گیری سیاسی تأثیرگذار باشند.

بازیابی و استفاده از اطلاعات و دانش را می‌توان به‌عنوان فاکتور مهمی قلمداد کرد که تعریف‌کننده قلمرو تئوریک مشارکت شهروندان و شورهای سیاسی است. در نتیجه، رابطه بین دانش و اعمال سیاسی قابل فهم است. مشارکت سازمان یافته در وبسایت مدلی از امور لازم‌الاجرای جدید و ارتباط سیاسی فراگیر است که مردم را به تأثیرگذاری مدنی بر فرآیند تصمیم‌گیری نظامند اجتماع دعوت می‌کند (میلر، ۱۳۹۳: ۵۶۷).

نتیجه‌گیری

با پیشرفت اطلاعات و ارتباطات در جوامع سنتی که در پی کاهش هزینه مدیریت اطلاعات و افزایش بهینه خدمات به مردم بوده‌اند، دولت‌ها با استفاده از اطلاعات با کیفیت، بهتر حکمرانی می‌کنند. در واقع بکارگیری فناوری اطلاعات برای رشد دولت‌ها تعریفی از دولت الکترونیک است که با ساده‌سازی و بهینه کردن خدمات به تسهیل فرآیندهای دولت کمک کرده و باعث تغییر مفهوم حکمرانی شده است. به عبارت دیگر، برای حکومت کردن در فضای جامعه اطلاعاتی عصر حاضر و مدیریت آن نیاز به خلق دولت الکترونیک است. بر اساس نظریات شورای اروپا، حکمرانی الکترونیک امری مشتمل بر استفاده از فناوری اطلاعات به جهت بالا بردن کیفیت خدماتی است که دولت‌ها به شهروندان و بخش تجارت ارائه می‌کنند از جمله مهمترین تحولات در عرصه دولت تأثیر از فضای سایبر است که بسیاری از تحولات و

۷- دموکراسی الکترونیک

مقصود از دموکراسی الکترونیک فرآیندها و ساختارهایی است که تمامی اشکال تعاملات الکترونیک بین دولت (نمایندگان منتخب) و شهروندان (رأی دهندگان) را در بر می‌گیرد. دموکراسی برخط شامل دسترسی به مقامات منتخب و استفاده از انجمن‌های بحث برخط (مشارکت الکترونیک)، دسترسی به جلسات و اسناد مرتبط با آنها و ثبت اسامی و آرای رأی دهندگان می‌باشد. در واقع دموکراسی الکترونیک به معنای مشارکت بیشتر و فعال‌تر شهروندان در فرآیند تصمیم‌گیری‌های عمومی و سیاسی به واسطه استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات است.

اهداف دموکراسی الکترونیک را می‌توان به دو دسته عمده تقسیم کرد:

الف) اهداف مرتبط با دسترسی منفعل: فراهم نمودن امکانات دسترسی شهروندان به اطلاعات و دانش در مورد فرآیندهای سیاسی، خدمات دولتی و انتخاب سیاسی موجود.

ب) اهداف مرتبط با دسترسی فعال: تبدیل دسترسی منفعل به اطلاعات به مشارکت فعال شهروندان جهت:

- آگاه کردن شهروندان؛

- بازنمایاندن حقایق به شهروندان؛

- تشویق شهروندان؛

- مشاوره با شهروندان؛ و

- درگیر نمودن شهروندان در امور.

بیشتر پروژه‌های دموکراسی الکترونیک که به‌صورت عملی و تجربی انجام شده‌اند، از زیرساخت‌های ارتباطی مرتبط با رایانه استفاده می‌کنند که در این بین اینترنت دارای کاربردهای گسترده‌ای است. درکل، گفتمان دموکراسی الکترونیک دارای دو اصل زیر بنایی مهم دسترسی آزاد شهروندان به اطلاعات عمومی و بحث و مشورت آزاد در شبکه الکترونیک است. وبسایت‌های زیادی وجود دارند که می‌توان آنها را به‌عنوان نمونه‌ای جامع از دموکراسی

چالش‌ها را برای دولت بیشتر از جهان مادی و فیزیکی میسر نموده است.

دولت‌ها باید با استفاده از فناوری اطلاعات، همگام با نیازها شهروندان در عرصه حکمرانی، در راستای تحقق حقوق آنها گام بردارند تا بر اساس تئوری‌های دموکراسی مشورتیو شهروند مدنی و دموکراسی مشورتی و شور سیاسی معقول با مشارکت بیشتر شهروندان در فرآیند تصمیم‌گیری‌های عمومی و اساسی اولاً زمینه تحقق دموکراسی الکترونیک فراهم شود و ثانیاً با مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها، علاقمندی به مشارکت سیاسی افزایش یابد و به ظهور فعالان سیاسی مستعد و با کفایت منجر شود.

در مجموع می‌توان گفت فناوری اطلاعات سبب شکل‌گیری روابط بین مؤلفه‌های دولت با دولت، دولت با شهروندان، دولت با بخش خصوصی و دولت با شهروندان در زمینه‌های مختلف از جمله اصلاح دموکراسی اداری و تمرکز خدمات بر نیازهای شهروندان و دولت الکترونیک و تحول در حکمرانی شده است.

ملاحظات اخلاقی: در ابتدا تا انتهای این تحقیق، اصول صداقت و امانتداری رعایت گردیده است

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد تعارض منافع بوده است.

سهیم نویسندگان: نویسندگان به‌صورت برابر در تهیه مقاله حاضر مشارکت داشته‌اند.

تشکر و قدردانی: از کلیه کسانی که در تهیه این مقاله ما را یاری رساندند، تشکر می‌نماییم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش فاقد تأمین کننده مالی می‌باشد.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- اسچولتز، جوهرن. (۱۳۸۶). *نگاهی موشکافانه به پدیده جهانی شدن*. ترجمه مسعود کرباسیان، چاپ دوم، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- اسمیت، آنتونی. (۱۳۸۳). *ضد ناسیونالیسم، نظریه، ایدئولوژی، تاریخ*. ترجمه منصور انصاری، تهران: نشر مؤسسه مطالعات ملی.
- آشوری، داریوش. (۱۳۷۸). *ما و مدرنیته*. تهران: مؤسسه فرهنگی صراط.
- جنکینز، ریچارد. (۱۳۸۱). *هویت اجتماعی*. ترجمه تورج یار احمدی، تهران: مؤسسه نشر و پژوهش شیرازه.
- رضایی، حمیدرضا و داوری، علی. (۱۳۸۳). «دولت الکترونیک». *ماهنامه تدبیر*، ۱۱۴۶(۱): ۱۷-۲۸.
- سردار نیا، خلیل الله. (۱۳۸۶). *بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر حکمرانی خوب*. مندرج در مجموعه مقالات همایش سرمایه اجتماعی و توسعه در ایران، تهران: نشر مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی.
- سلطانی نژاد، احمد و گودرزی، سهیل. (۱۳۹۶). «فناوری اطلاعات و تحول در مفهوم حکمرانی خوب». *فصلنامه سیاست*، ۱(۴۷): ۷۹-۹۷.
- فی، برایان. (۱۳۸۶). «فلسفه امروزی علوم اجتماعی یک رهیافت چند فرهنگی». *طرح نو*، ۸(۱): ۸۵-۹۶.
- کرمی، قاسم. (۱۳۷۸). *حقوق جزا در آئینه سنت و مدرنیته*. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۹۵). *تجدد و تشخیص جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*. ترجمه ناصر موفقیان، چاپ ششم، تهران: نشر نی.
- لاگین، مارتین. (۱۳۸۸). *مبانی حقوق عمومی*. ترجمه محمد راسخ، تهران: نشر نی.
- لیپست سیمور، مارتین. (۱۳۸۳). *دایره المعارف دموکراسی*. ترجمه کامران فانی و دیگران، جلد اول، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.

- منصوری، محمد. (۱۳۸۹). *دولت الکترونیک و چالش های آن در نظام حقوقی ایران*. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی، بندر عباس: دانشگاه آزاد اسلامی.
- میلر، پیتر. (۱۳۹۳). *سوژه استیلا و قدرت در نگاه به هورکهایمر، مارکوزه، هابرماس و فوکو*. چاپ پنجم، تهران: نشر نی.
- هیوود، اندور. (۱۳۸۷). *مفاهیم کلیدی در علم سیاست*. ترجمه حسن سعدی کلاهی و عباس کاردان، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- یزدانی زور، هرمز. (۱۳۸۴). *بررسی نقش شفافیت در تحقق حکمرانی مطلوب*. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق بشر، تهران: دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.
- یعقوبی، مهدی و زاهدی، مرتضی. (۱۳۹۶). «نقش دولت الکترونیک بر فرآیندهای کسب و کار». *فصلنامه کسب و کار*، ۱۳(۴): ۱۷۷-۱۸۶.

ب. منابع انگلیسی

- Drummond Nair, M & Kuppusamy, F. (2005). "A longitudinal Study on the Global Digital Divide Problem: Strategies and Policies to Bridge the Digital Divide". *The Business Review*, 4(1): 315-326.
- Hamilton, S & Chervany, N. (1981). "Evaluating Information System effectiveness: Comparing Evaluating Approaches". *MIS Quarterly*, 9(5): 38-59.
- Hoff, J. (2003). "The State We Are in: E-democracy in Denmark". *Information Policy*, 11(2): 8-17.
- Kreps, D & Richardson, H. (2007). "IS Success and Failure the Problem of Scale". *The Political Quarterly*, 78(3): 78-86.
- Schware, R & Deane, A. (2003). "Deploying e-Government programs: the strategic importance of "I" before "E"". *The Journal of Policy, Regulation and Strategy for Telecommunications*, 5(4): 10-19.

References

- Ashoori, D. (1999). *We and Modernity*. Tehran: Sarat Cultural Institute. (Persian)
- Fee, B. (2007). "Modern Philosophy of Social Sciences, a Multicultural Approach". *New Design*, 8(1): 85-96.
- Giddens, A. (2016). *Modernization and Identification of Society and Personal Identity in the New Era*. Translated by Nasser Movafeghian, 6th ed. Tehran: Ney Publishing. (Persian)
- Hamilton, S & Chervany, N. (1981). "Evaluating Information System effectiveness: Comparing Evaluating Approaches". *MIS Quarterly*, 9(5): 38-59.
- Hewwood, E. (2008). *Key Concepts in Political Science*. Translated by Hassan Saadi Kolahy and Abbas Kardan, Tehran: Scientific and Cultural Publications. (Persian)
- Jenkins, R. (2002). *Social Identity*. Translated by Touraj Yar Ahmadi, Shiraz: Shiraz Publishing and Research Institute. (Persian)
- Karami, G. (1999). *Criminal Law in the Mirror of Tradition and Modernity*. Master Thesis in Criminal Law and Criminology, Teharn: Shahid Beheshti University. (Persian)
- Kreps, D & Richardson, H. (2007). "IS Success and Failure the Problem of Scale". *The Political Quarterly*, 78(3): 78-86.
- Laglin, M. (2009). *Fundamentals of Public Law*. Translated by Mohammad Rasekh, Tehran: Ney Publishing. (Persian)
- Lipist Seymour, M. (2004). *Encyclopedia of Democracy*. Translated by Kamran Fani *et al.*, Volume 1, Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publications. (Persian)
- Mansouri, M. (2010). *E-Government and its Challenges in the Iranian Legal System*. Master Thesis in Public Law, Bandar Abbas: Islamic Azad University. (Persian)
- Miller, P. (2014). *The Subject of Dominance and Power in the View of Horkheimer, Marcuse, Habermas and Foucault*. 5th ed. Tehran: Ney Publishing. (Persian)
- Nair, M & Kuppusamy, F. (2005). "A longitudinal Study on the Global Digital Divide Problem: Strategies and Policies to Bridge the Digital Divide". *The Business Review*, 4(1): 315-326.
- Rettig, C. (2007). "The Trouble with Enterprise Software." *MIT Sloan Management Review*, 49(1): 21- 27.
- Rezaei, H & Davari, A. (2004). "e-Government". *Tadbir Monthly*, 146(1): 17-28. (Persian)
- Sardar Nia, K. (2007). *A Study of the Impact of Social Capital on Good Governance*. 1st ed. Tehran: Publication of the Higher Institute of Management Education. (Persian)
- Schultz, J. (2007). *A Closer Look at the Phenomena of Globalization*. Translated by Massoud Karbasian, 2nd ed. Tehran: Scientific and Cultural Publications. (Persian)
- Schware, R & Deane, A. (2003). "Deploying e-Government programs: the strategic importance of "I" before "E"". *The Journal of Policy, Regulation and Strategy for Telecommunications*, 5(4): 10-19.
- Smith, A. (2004). *De-Nationalism Theory, Ideology, History*. Translated by Mansour Ansari, Tehran: Institute of National Studies, Iranian Civilization. (Persian)

-
- Soltaninejad, A & Goodarzi, S. (2017). “Information Technology and Transformation in the Concept of Good Governance”. *Quarterly Journal of Politics*, 47(1): 79-97. (Persian)

  - Yaghoubi, M & Zahedi, M. (2017). “The Role of e-government on Business Processes”. *Business Quarterly*, 13(2): 177-186. (Persian)

  - Yazdani Zanoar, H. (2005). *A Study of the Role of Transparency in Achieving Good Governance*. M.A Thesis, Tehran: Shahid Beheshti University. (Persian)

  - Hoff, J. (2003). “The State We Are in: E-democracy in Denmark”. *Information Policy*, 11(2): 8-17.